

Scouts met een beperking in je groep, hoe doe je dat?
Welke keuzes maak je als je kinderen met een beperking wilt opnemen in je groep.

Scouting

Inhoudsopgave

1.	Kan ons kind lid worden van jullie Scoutinggroep?	4
2.	Wat komt er op je af?.....	5
3.	Visie en beleid in je groep.....	6
4.	Aan de slag	9
5.	Meer informatie	11

Deze brochure is in concept. Wij zijn erg benieuwd wat je ervan vindt, zodat we dit document nog beter kunnen laten aansluiten op de dagelijkse praktijk bij Scoutinggroepen. We horen graag of je aanvullingen of voorbeelden hebt om dit document te versterken. En ook wat je eigen ervaringen zijn met integratie van scouts met een beperking in je groep.

Wij ontvangen je reactie graag op smb@scouting.nl

Dank je wel voor het meelezen.

September 2011

1. Kan ons kind lid worden van jullie Scoutinggroep?

Natuurlijk kan dat. Scouting staat open voor ieder kind. Maar hoe reageer je als het kind een beperking heeft? Nu heeft ieder mens beperkingen, maar in sommige gevallen zou een beperking het gewoon meedoen bij een Scoutinggroep in de weg kunnen staan.

Bij elke groep kloppen ouders aan met bovenstaande vraag. Kinderen die bijvoorbeeld in een rolstoel zitten of doof zijn, of kinderen met ADHD of PDD NOS. Wil je op die vraag een goed antwoord kunnen geven, dan is deze brochure een handig hulpmiddel.

Kinderen met een beperking zijn al lang gewoon welkom bij Scouting. Er is informatie beschikbaar over hoe om te gaan met kinderen met een beperking en hoe je je clubhuis toegankelijk kunt maken. Maar waar moet je als groep nu allemaal rekening mee houden? Bij Scouting is de keuze van het kind bepalend, lid worden van een groep of speltak met alleen maar scouts met een beperking of gewoon meedoen in een reguliere Scoutinggroep. In deze brochure geven we jou als groep vooral handvaten over de laatste groep. Geen dik pak aan informatie, maar een handreiking zodat je in je Scoutinggroep weloverwogen keuzes kunt maken rondom scouts met een beperking.

Onze visie

Scouting is voor iedereen, dat is de visie van Scouting. Daarbij maakt iemands culturele achtergrond, huidskleur, geloof, sekse en seksuele voorkeur niet uit. Ook beperkingen staan een lidmaatschap van Scouting niet in de weg. Het mooie van Scouting is dat kinderen en jongeren zo spelenderwijs leren dat niet iedereen gelijk is. Maar ook dat iedereen op zijn eigen manier mee kan doen met Scouting en zijn talenten kan ontdekken. Bijna in iedere groep zitten wel kinderen die anders zijn. Dit hoeven niet altijd zichtbare beperkingen te zijn, maar soms hebben ze leermoeilijkheden of zijn ze erg druk. Deze brochure gaat over de integratie van deze kinderen. Bij integratie spelen kinderen met beperking en kinderen zonder beperking samen in een speltak. Alle kinderen leren hierbij hun eigen grenzen, maar ook de eigen (ongekende) mogelijkheden kennen. Scouting kent ook aparte groepen of speltakken voor kinderen met een beperking. Dat kan voor sommige kinderen een voordeel zijn, bijvoorbeeld wanneer ze altijd al het gevoel hebben veel 'op hun tenen moeten lopen'. Het kan dan prettig zijn (en rust geven) om tijdens het spelen even geen uitzondering te zijn. Sommige kinderen hebben ook veel meer structuur, aandacht en/of zorg nodig, waardoor het praktisch onmogelijk is samen te spelen in een reguliere groep. Bij Scouting geldt dus: gewoon waar het kan en speciaal waar het nodig is.

Iedereen welkom...

Dat iedereen met een beperking welkom is, betekent nog niet dat iedereen ook gemakkelijk lid kan worden van een groep. Soms zijn er wachtlijsten, is er te weinig ervaren leiding of is het gebouw niet geschikt genoeg voor kinderen met een beperking. In deze brochure lees je wat belangrijk is voor je groep en voor de ouders als je kinderen met een beperking in je groep wilt integreren.

Soms is het duidelijk dat kinderen beperkingen hebben, maar bij gedragsproblemen is dit vaak niet direct het geval. Ook dan is het belangrijk als leidingteam of groepsraad stil te staan bij hoe je hiermee om wilt gaan. Het zal voor alle kinderen duidelijk zijn dat ze zich moeten aanpassen als een van de kinderen krukken gebruikt bij het lopen. Maar hoe moeten ze zich gedragen als een kind heel erg druk is? En als er drie of vier kinderen met deze beperkingen in een speltak meedoen?

In het kader van programma Groepsontwikkeling zijn producten ontwikkeld om groepsbesturen te ondersteunen in hun werk. Deze brochure is mogelijk gemaakt door een bijdrage van de Rabobank Foundation, het maatschappelijke fonds van de Rabobank Groep.

2. Wat komt er op je af?

Hoe ga je als groep om met ouders die een plek zoeken voor hun kind met een beperking? Laat je dit over aan de speltakken of heb je als groep hier een mening over? En delen jullie met elkaar hoe je met kinderen omgaat? Vaak heeft de keuze niet alleen gevolgen voor de speltak zelf, maar ook voor de rest van de groep. Het is daarom belangrijk hier met elkaar over te praten. Een visie hierop geeft de kleur van je groep aan. Wil je kinderen met een beperking uitdagen hun grenzen te verkennen? Prima, maar dat geeft een andere invulling aan het programma dan wanneer je beschermend bent ten opzichte van die beperkingen. Het is goed om daar met elkaar bewust van te zijn.

Geen apart programma

Scouting Nederland biedt bewust geen speciaal spelaanbod aan voor kinderen met een beperking. Het Scoutingspel is voor alle kinderen geschikt. Met een apart spelaanbod zet je kinderen met een beperking apart. We willen juist dat ze kunnen meespelen en dat het spel aangepast wordt waar dat nodig is. Wees creatief, want er is meer mogelijk dan je denkt!

Een Scoutinggroep heeft een constructie gemaakt waarmee een scout met rolstoel en al de boom in werd gehesen en op die manier ook 'boompje kon klimmen'. Het kind zag de wereld nu voor het eerst vanaf die hoogte!

Waarom ook kinderen met een beperking?

Voor veel groepen is dit geen vraag, eerder een vanzelfsprekendheid. Voor andere groepen is dit wel degelijk een vraag omdat ze hiermee tot nu toe geen ervaring hebben.

Kinderen met een beperking hebben vaak niet zo veel mogelijkheden om met andere kinderen te spelen. Scouting biedt ze die mogelijkheid al heel erg lang. Kinderen met een beperking in je groep is voor zowel de kinderen mét als de kinderen zonder een beperking erg leerzaam. Het verrijkt de groep. Kinderen die al van jongs af aan hebben ervaren dat kinderen met een beperking niet 'anders' zijn, gaan later vaak ook veel makkelijk om met mensen met een beperking en hebben minder vooroordelen.

Wat houdt je tegen?

Het is vaak de onbekendheid of het zijn de vooroordelen die ervoor zorgen dat groepen huiverig zijn om kinderen met een beperking op te nemen. Leiding denkt soms dat het hele spel aangepast moet worden en dat alle aandacht naar het kind met de beperking zal gaan. Natuurlijk zul je soms wat meer aandacht moeten geven en ervoor zorgen dat kinderen zich thuis voelen, maar je complete programma aanpassen is meestal echt niet nodig. Je gebouw moet natuurlijk wel veilig en toegankelijk zijn, maar vaak is met kleine ingrepen veel te realiseren. En niet alle beperkingen zijn hetzelfde!

Maar zonder erover nadenken alle kinderen die lid willen toe te laten is ook niet verstandig. Voor sommige kinderen is specifieke kennis of specialistische zorg nodig. Teveel kinderen met gedragsproblemen in een speltak kunnen ook teveel aandacht van de leiding vragen. Dat kan grote gevolgen hebben.

3. Visie en beleid in je groep

Gezamenlijke keuze

Zoals je hiervoor las, geeft de visie de kleur van je groep aan. Niet alle groepen kiezen bewust voor een bepaalde richting. Vaak gaat het 'zoals we altijd gewend waren'. Toch krijgt je groep een steviger basis en een betere onderlinge band wanneer leiding en bestuur regelmatig samen spreken over de richting van de groep als totaal.

Veel leidinggevenden beslissen zelf over wat er in hun eigen speltak gebeurt. Hierdoor kunnen vanzelf eilandjes in een groep ontstaan. Op den duur kun je te maken krijgen met tegengestelde belangen. Bij kinderen met een beperking kan dit bijvoorbeeld betekenen dat de ene speltak het kind opneemt, maar dat het niet kan overvliegen naar de volgende speltak omdat de leiding van die speltak dat niet ziet zitten. Dat is natuurlijk erg teleurstellend voor het kind. Het kan ook gebeuren dat de leidinggevenden van de volgende speltak niet durven te zeggen dat ze het niet zien zitten. Het kan hun dan op een gegeven moment teveel worden en ook dat is voor leiding, het kind en de rest van de speltak erg jammer.

Daarom is het belangrijk dat je groep er als geheel voor kiest om kinderen met een beperking op te nemen. Ook moet je het eens zijn over de mate van beperkingen die de groep aankan.

Je bent dan gezamenlijk verantwoordelijk voor de doorgroei van de kinderen met een beperking, net zoals voor de doorgroei van kinderen zonder beperking. Overvliegen mag geen probleem zijn tenzij het betreffende kind niet in de leeftijdsgroep past. De leiding van de volgende speltak weet dan al dat dit kind eraan komt.

Aannamebeleid

Besluit je als groep gezamenlijk om kinderen met een beperking op te nemen, dan is het belangrijk dat je vaststelt wat je als groep aankunt. In welke mate kan een kind met een beperking zich bewegen? Heeft iemand (veel) extra zorg nodig? Hoe groot mag de belasting zijn voor de groep? Hoeveel kinderen met een beperking kan onze groep dragen? Hoeveel kinderen met een (lichte) gedragsstoornis zoals ADHD of PDD-NOS heeft de groep en hoe is dan de totale belasting?

Criteria

Voor een succesvol aannamebeleid is het handig hiervoor criteria vast te stellen. Centraal moet staan dat je per speltak je programma zo goed mogelijk kunt uitvoeren. De kern van het programma is de ontwikkeling van alle kinderen in je groep. Je kunt in je groep criteria vaststellen op basis waarvan je groep denkt het spelprogramma voor de hele groep zo goed mogelijk te kunnen uitvoeren. Beschouw de voorbeelden hiernaast echt als voorbeelden; er zijn zeker ook dove of visueel beperkte kinderen bij Scouting die prima kunnen meedoen. Het gaat erom dat je met elkaar vaststelt dat bepaalde beperkingen de communicatie en het meedoen teveel kunnen belemmeren. Vergeet ook niet dat het om een combinatie van beperkingen kan gaan.

Voorbeelden van criteria:

- *Criteria met betrekking tot soort beperking en aantal kinderen: Alleen kinderen met een lichamelijke beperking of maximaal 8% van alle kinderen met een lichamelijke beperking en maximaal 3% met een verstandelijke beperking (of andersom).*
- *Criteria met betrekking tot mobiliteit: Het kind moet zich bijvoorbeeld minimaal per rolstoel kunnen voortbewegen.*
- *Criteria met betrekking tot communicatiemogelijkheden: Een kind moet bijvoorbeeld kunnen praten en/of kunnen horen.*

Zorg

Kinderen met een beperking hebben, net als de meeste kinderen met een lichte gedragsstoornis, extra aandacht nodig. Soms vinden leidinggevenden dat een bezwaar. Op zich is niets mis met het gegeven dat aandacht niet altijd gelijk verdeeld kan worden. Het moet echter niet volledig uit balans raken. Daarom is het belangrijk dat je goed kijkt naar de draagkracht van leiding, speltak en groep. En kijk ook naar de verantwoordelijkheid. Kinderen die veel specialistische zorg nodig hebben, horen niet in een 'gewone' Scoutinggroep. Daar zijn eventueel specifieke Scoutinggroepen voor, ook al is een leidinggevende toevallig verpleegkundige van beroep. De belasting voor andere leidinggevenden en de speltak wordt dan te groot. Scouting is en blijft een vrijwilligersorganisatie en geen hulpverleningsinstelling.

Naarmate kinderen met een beperking doorgroeien binnen Scouting, nemen kinderen in de speltak ook meer verantwoordelijkheid. Dit betekent dat medegroepsleden in toenemende mate zorg en aandacht dragen. Dit pas in het proces dat de groepsleden doormaken en maakt het voor de leiding in 'oudere speltakken', wat gemakkelijker.

Belasting

Ook het aantal kinderen met een beperking in een speltak speelt een belangrijke rol. Er zijn voorbeelden van groepen waarbij dit een groot probleem is geworden. Stel, je hebt twee kinderen met een beperking in je groep. Het gaat goed. Het jaar daarop dienen zich weer twee kinderen uit deze doelgroep aan. Omdat je net nieuwe leiding hebt die hiermee ervaring heeft, neem je ook deze kinderen op. Dan komt er nog een kind bij en net als dat kind gewend is in de groep, gaan er leidinggevenden weg. Met vijf kinderen met een beperking in een groep, is het moeilijk om nieuwe leiding te vinden. De aandacht kan niet meer goed worden verdeeld. Een paar kinderen zonder beperking vinden het niet meer leuk en gaan iets anders doen. Zo kom je vanzelf op een hellend vlak. De balans is uit de groep en voor je het weet, is er nog weinig van je speltak over.

Bij de criteria hoort dan ook te staan hoeveel kinderen met een beperking je *maximaal* in een speltak wilt opnemen (bijvoorbeeld 5 of 10%). Dit maximum moet je ook in verhouding zien tot de totale Scoutinggroep. Hoeveel kinderen vliegen er wanneer over en hoe zit het dan met de volgende speltak?

Overvliegen

Het is bijzonder frustrerend voor kinderen met een beperking als ze niet kunnen overvliegen omdat de volgende speltak hierop niet toegerust is. Dat is frustrerend voor iedereen, maar vooral voor het betreffende kind en de ouders. Maar het frustreert ook de kinderen die wél overvliegen. Zij missen een vriendje of vriendinnetje. Het kan zijn dat verdergaan bij Scouting op een bepaald moment niet in de ontwikkelingsfase van het betreffende kind past, maar dan gaat het om andere redenen die goed uit te leggen zijn. De leeftijd van kinderen is bepalend bij het overvliegen. Uiteraard komt het bij kinderen met een (verstandelijke) beperking in bepaalde gevallen voor dat de werkelijke leeftijd anders is dan de leeftijd in het gedrag. Bij deze kinderen geldt dan de leeftijd in het gedrag. Deze scout moet uiteraard aan de eisen van de betreffende speltak kunnen voldoen om goed te kunnen functioneren.

Nee durven zeggen

Ouders willen dolgraag dat hun kind met een beperking zo gewoon mogelijk kan meespelen. De druk om het kind in de groep op te nemen, is soms groot. Sommige leidinggevenden vinden misschien dat ze niemand mogen weigeren. Daarom is het belangrijk om hierover in de groep afspraken gemaakt te hebben. Wanneer je duidelijke criteria hebt geformuleerd, kun je dit aan ouders uitleggen.

Je laat daarmee zien dat kinderen met een beperking welkom zijn, maar dat daar weloverwogen een beperkt aantal plaatsen voor is. Soms moet je dan met een wachtlijst werken. Of kijk samen met de ouders of een andere groep in de buurt wél ruimte heeft. Een beperking kan ook tot te veel moeilijkheden leiden. Als een kind bijvoorbeeld niet kan communiceren of als het zich helemaal niet kan voortbewegen, belemmerd dat het Scoutingprogramma voor de hele groep te veel. Opname van zo'n kind in je groep schiet dan haar doel voorbij. Ook dit is goed uit te leggen aan de ouders.

Folder

Je kunt in de folder van je groep ook opnemen hoe je omgaat met kinderen met een beperking. Of je maakt een apart foldertje waarin je uitlegt hoe je groep er tegenaan kijkt. Je hebt dan voldoende ruimte om je eigen accenten en/of mogelijkheden aan te geven. De folders kun je ook gebruiken in gesprekken met huisartsen, pedagogische diensten, MEE's, RIAGGS, om hen duidelijk te maken hoe je als groep omgaat met kinderen met een beperking.

Gebouw

In deze brochure besteden we geen aandacht aan de eisen waaraan het Scoutinggebouw moet voldoen om toegankelijk te zijn voor mensen met een beperking. Daarvoor zijn andere brochures. Dat je clubhuis toegankelijk moet zijn voor kinderen met een beperking, spreekt ook vanzelf. Bij alle nieuwbouw wordt hieraan de laatste jaren aandacht besteed. Toiletten, maar ook kampvuurkuilen, worden tegenwoordig altijd toegankelijk gemaakt voor rolstoelen (zie de Blokhutwijzer en de Drempeltest).

4. Aan de slag

Vorbereiding

Hoe je je groep voorbereidt op het maken van beleidskeuzen, hangt af van de mate waarin je al werkt met kinderen met een beperking. Hoeveel ervaring is er met deze kinderen? Wordt die ervaring door iedereen gedeeld? Start met een klein groepje leidinggevenden die zich hierop gaan oriënteren. Bezoek groepen die hiermee meer ervaring hebben. Ga ook eens kijken bij groepen die alleen kinderen met beperkingen hebben en breng een bezoek aan een instelling voor kinderen met een lichamelijke en ook met een verstandelijke beperking.

Bijeenkomsten

Organiseer vervolgens een bijeenkomst met alle leiding over dit onderwerp. Een eerste bijeenkomst kan een voorlichtend en informatief karakter hebben. Nodig eventueel een (ervarings)deskundige uit. Vervolgens kun je, eventueel in een tweede bijeenkomst verder discussieren over de (on)mogelijkheden van je groep en de standpunten van je leiding. Misschien heeft je groep al kinderen met een beperking en is er al ongeschreven beleid. Het is dan goed om dit met elkaar te delen en vast te stellen. Ben je er nog helemaal niet mee bezig, dan moet je eerst nog bedenken of je overgaat tot het aannemen van kinderen met een beperking. Bij het maken van de keuze is het uitgangspunt van belang dat Scouting voor iedereen is. Neem in die keuze ook mee dat het leerzaam is voor leiding en groepsleden om kinderen met een beperking in de groep te hebben.

Als achtergrondinformatie kun je voor je speltakken het 'Handboek Scouts met een handicap' aanschaffen of downloaden. Dit boek is een prima leidraad en bevat veel praktische tips. Neem de tijd om te brainstormen voordat je beleid met criteria vaststelt.

Beleid en criteria vaststellen

Dit is vaak een lastige, maar wel een leuke fase. Eerst moet er een principe-uitspraak komen in de groep over het al dan niet opnemen van kinderen met een beperking. Waarom doen we het wel? Waarom niet? Met post-it-briefjes kun je zoveel mogelijk argumenten en tegenargumenten verzamelen. Staat de principe-uitspraak vast (en is die positief ten opzichte van kinderen met een beperking), dan ga je verder. Zorg ervoor dat je het uitgangspunt steeds vasthoudt; ga daar steeds weer naar terug, anders kan de discussie heel erg lang duren. Met post-it-briefjes kun je laten aangeven welke beperkingen wel en welke beperkingen niet zouden kunnen. Dit moet steeds beargumenteerd kunnen worden. De 'waaromvraag' hoort dus regelmatig te klinken.

Het wordt gemakkelijker met een deskundige erbij op het gebied van kinderen met een beperking, bijvoorbeeld van stichting MEE of, indien aanwezig, een provinciaal Scoutingsteunpunt. Zo'n deskundige weet vaak wat kinderen met een bepaalde beperking wel of niet kunnen. En ze hebben misschien voorbeelden van andere groepen die met dit onderwerp bezig zijn.

Misschien zijn er meerdere sessies nodig. Omschrijf aan het eind het beleid en noem de criteria. Laat die lijst eventueel toetsen door een groep die hiermee ervaring heeft. Het is verstandig als je het uiteindelijke beleid ook vaststelt in de groepsraad en bij het aannemen van nieuwe leiding dit met hen deelt.

Intake

Wanneer ouders met een kind met een beperking bij je groep aankloppen, volgt een intakegesprek. De meeste leiding is al gewend om intakegesprekken te doen, maar wanneer het gaat om een kind met een beperking, kan een uitgebreider gesprek nodig zijn. Als leidinggevende moet je heel goed weten wat de mogelijkheden en onmogelijkheden van het kind zijn. Je kunt er eventueel voor kiezen om het gesprek samen te doen met leiding van de volgende speltak.

Ouders zijn soms geneigd het kind meer mogelijkheden toe te dichtten dan reëel is. Niet om je om de tuin te leiden, maar omdat ze heel graag willen dat hun kind een kans maakt. Goed doorvragen is dan echt noodzakelijk. Ook een proeftijd inlassen om te kijken hoe het in de praktijk gaat, is een goede mogelijkheid. Maak dit in het gesprek al duidelijk! Andersom kan ook: ouders kunnen enorm beschermend zijn naar hun kind. In de praktijk blijken die kinderen dan veel meer te kunnen.

Hoe beter ouders voorbereid zijn op de mogelijkheden voor hun kind in de groep, hoe gemakkelijker het proces zal verlopen. Je kunt altijd afspraken maken die afwijken van de normale gang van zaken. Kan hun kind mee als de speltak gaat kamperen? Zijn er bepaalde evenementen waaraan hun kind niet aan kan deelnemen? Alles moet bespreekbaar en uit te leggen zijn.

Sommige leidinggevenden zijn eraan gewend een intakegesprek bij het kind thuis te doen. Bij kinderen met een beperking is dit zeker aan te raden. Het is informatief om te zien hoe het kind zich thuis gedraagt/voortbeweegt en met eventuele broertjes en zusjes omgaat.

Als je tijdens het gesprek twijfels hebt, is het goed deze alvast te benoemen. Je moet dan dus wel duidelijk kunnen maken waarop je twijfels zijn gebaseerd. Op het moment dat je ze benoemt, temper je de verwachtingen van de ouders en dat kan belangrijk zijn. Openheid in het gesprek is hoe dan ook een voorwaarde.

Een besluit neem je nooit ter plekke. Je bespreekt het eerst met de andere groepsleiding. Intussen hebben de ouders ook bedenktijd.

Beslissing

Na het intakegesprek bespreek je je bevindingen met de andere leidinggevenden. Je hebt met je medeleiding een inschatting gemaakt en die licht je toe. Wanneer je iemand afwijst, is het heel belangrijk dat je hiervoor goede argumenten hebt. De ouders begrijpen het dan en zullen het besluit beter accepteren. Wees duidelijk en open op een vriendelijke manier. Dat helpt. Breng de boodschap persoonlijk, niet per telefoon of e-mail.

Besluit je het kind een kans te geven bij Scouting, las dan een proeftijd in! Zeker wanneer je (nog) geen ervaring hebt met kinderen met een beperking in je groep. Voor het kind zelf is dit ook belangrijk. Neem de tijd om elkaar te leren kennen.

De groep

Krijg je een kind met een beperking in je groep, dan is het belangrijk dat de andere kinderen daarop goed voorbereid zijn. Bespreek vooraf welke beperking het kind heeft. Zeg dat ze gewoon vragen mogen stellen. Vertel dat het kind zoveel mogelijk gewoon gaat meedoen.

Begeleiding

Hoe zorg je, samen met je teamgenoten, voor goede begeleiding? Met hoeveel extra zaken moet je rekening houden? Dat hangt uiteraard af van de soort en de mate van beperking. In ieder geval is je eigen houding hierin altijd van invloed (zie Handboek Scouts met een handicap). Dat geldt natuurlijk voor alle situaties in de groep. Daarom is het van belang dat je je hiervan goed bewust bent. In het Handboek is hieraan een uitgebreid hoofdstuk gewijd. Maak daar gebruik van!

Voor vragen en advies kun je terecht bij de landelijk specialisten (Scouting Nederland) op dit gebied en bij MEE. Informatie vind je op de website van Scouting Nederland.

5. Meer informatie

Heeft jouw groep goed voorbeelden over hoe je kinderen met een beperking hebt geïntegreerd? Hebben jullie aansprekende voorbeelden van scouts met een beperking die met originele aanpassingen in het spelprogramma meedoen?

Complimenteer dan je eigen groep en deel de successen met anderen! Zet bijvoorbeeld een filmpje op YouTube of vraag of ScoutTV bij je groep langskomt. Stuur foto's in, twitter hierover en doe alles wat je nog meer kunt bedenken. Andere groepen worden ook weer geïnspireerd door succesverhalen.

LAAT HET ZIEN!

Meer informatie:

- Handboek Scouts met een handicap. Downloaden op de ledensite van www.scouting.nl of bestellen bij de ScoutShop (artikelnummer 82590).
- Drempeltest, een zelftest om binnen je groep/regio te bepalen in hoeverre je toegankelijk bent voor gehandicapten. Te bestellen bij de ScoutShop (artikelnummer 90535).
- Blokhutwijzer, richtlijnen voor Scoutinggebouwen. Downloaden op de ledensite van www.scouting.nl of bestellen bij de ScoutShop (artikelnummer 84001)
- Vragen: spelspecialisten@scouting.nl
- MEE: www.mee.nl

Deze uitgave is mogelijk gemaakt met financiering van de Rabobank Foundation,
het maatschappelijke fonds van de Rabobank Groep.

